

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΑΝΙΣΜΟΣ (*)

ΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΛΚΗΣ

3. Ἡ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Διδασκαλία. Προσθήκη τοῦ Filioque.

Τὸ περὶ τῆς προσθήκης «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (Filioque) εἰς τὸ Σύμβολον θέμα συνδέεται μὲν πρὸς τὸ περὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συμβόλων προεξετασθὲν τοιοῦτον, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ πρὸς τὴν περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος Χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Γνωστὴ τυγχάνει ἡ εὐθιξία τῶν Ὁρθοδόξων προκειμένου περὶ τοῦ σημείου τούτου κατὰ τὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ΡΚαθολικῶν, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, θεολογικὰς καὶ ἄλλας συζητήσεις. Τὴν ἰδίαν εὐθιξίαν, εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ, ὅτι κατέδειξαν οὗτοι καὶ κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ἰδίου θέματος μετὰ τῶν ἐκ τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀποσχισθέντων Ἀγγλικανῶν καὶ ΠΚαθολικῶν, ἐπιζητοῦντες τὴν ἐκ τοῦ Συμβόλου ἀπάλειψιν τῆς ὡς ἄνω προσθήκης, καταδεικνύοντες δ' ὅμως καὶ κατανόησιν ἐπὶ τῶν παρομαρτουσῶν κατὰ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀπάλειψιν διὰ τοὺς Ἀγγλικανοὺς δυσκολιῶν.

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα ἐμελετήθη σοβαρῶς, αὐτὸ καὶ μόνον, κατὰ τὸ Β' ἐν Βόννη Συνέδριον τῶν ΠΚαθολικῶν (1875), παρόντων Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν. Οἱ ἐνταῦθα ἀντιπρόσωποι συνεφώνησαν ἐπὶ ἑνὸς κειμένου θεωρηθέντος ἱστορικῆς σημασίας καὶ περιλαμβάνοντος εἰς τὸ Α' μέρος τέσσαρας γενικὰς προτάσεις, ἐξ ὧν αἱ τρεῖς συνδέονται ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν περὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίαν καὶ εἰς τὸ Β' ἐξ προτάσεις, ἐξαγαγμένας ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος διδασκαλίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Οὕτω, ἅπαντες συνεφώνησαν ἐπὶ τῆς ἀντικανονικῶς «οὐ κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον» γενομένης προσθήκης, ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῆς ἀπορρίψεως πάσης ἐννοίας ἢ ἐκφράσεως, ἐξυπονοούσης δύο ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι αἰτίας ἢ ἀρχὰς καὶ ἐπὶ τῆς ἐκφράσεως Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅτι «τὸ Ἁγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ»¹.

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 290 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Αἱ ἐν Βόννη Συνδιασκέψεις, Β.Δ. Καλλιφρόνος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις, περίοδος Γ', τόμος 3, ΚΠ, 1875, σ. 162-4. Ἄ. Ροσμαρῆ, "Ἐνθ' ἀν., σ. 234-5. C.B. Moss, The Old Catholic Movement, pp. 268-9.

Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁμιλοῦν προγενεστέρως καὶ οἱ Ἀνόμοτοι. Οἱ δὲ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχαι ἐξέθετον τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν. Ἰ. Ν. Καρμίρη, "Ἐνθ' ἀν., Π, 784, 802-3.

Κατὰ τὸν Moss «ἡ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συμφωνία αὕτη ἀπετέλεσεν ἕκτοτε τὴν βάσιν ἐνάρξεως τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος συζητήσεων»².

Τὸ Γ' Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ (1888), ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς οἰκείας Ὑποπιτροπῆς, ὡς κύριον σημεῖον, χωρίζον τὰς δύο Ἐκκλησίας, θεωρεῖ τὴν προσθήκην «καὶ ἐκ τοῦ Ἰησοῦ», γενομένην «ἀνευ συνοδικῆς αὐθεντίας, ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας». Ἀλλὰ συνεπὲς πρὸς τὴν Ἀγγλικανικὴν θεολογίαν συνεχίζει.

«Ἡ προσθήκη αὕτη, ἣτις ἔχει τὴν σφραγίδα τῶν αἰώνων, καὶ εἶναι δυνατὴ ἐξηγήσεως ἐν μιᾷ ὀρθοδόξῳ ἐννοίᾳ, θὰ εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ μετακινηθῆ»³.

Ὁ Σαλισβουρίας Ἰωάννης ὑποστηρίζει τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ἐν Βόννη ἐπιχειρήματα περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς ἀρχῆς, αἰτίας καὶ πηγῆς ἐν τῇ Θεότητι, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ», περὶ τῆς «κατὰ τρόπον ἄτακτον» γενομένης προσθήκης, ἀλλὰ καὶ οὐδέν, ὡς καὶ ἐν Λάμπεθ τὸ 1888, λέγει περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀπαλείψεως αὐτῆς, ἐφόσον «δυναμέθα ἐπίσης νὰ προβάλωμεν, ὑπὲρ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς ὑπὸ συζήτησιν ἐκφράσεως καθ' αὐτὴν λόγους»⁴.

Τὸ αὐτὸ θέμα συνεζητήθη ἐκτενῶς ἐν Νέα Ὑόρκη (1918) ὑπὸ τῆς ὑπὸ τὸν Ἀθηνῶν Μελέτιον ἀποστολῆς καὶ τῶν Ἐπισκοπιανῶν. Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς Ἐκθέσεως τῶν Ὀρθοδόξων, οὗτοι ἐπέμεινον ἐπὶ τῆς διαγραφῆς τῆς προσθήκης ἐκ τοῦ Συμβόλου, ἐνῶ οἱ Ἐπισκοπιανοὶ ὑπεστήριξαν τὸ ἀντίθετον, διότι ἀντιλαμβάνονται ταύτην ὀρθοδόξως, πρὸς προφύλαξιν αὐτῶν κατὰ τῶν συγχρόνων Οὐνιταρίων καὶ διὰ τὸν μὴ σκανδαλισμὸν τῶν Ἀμερικανῶν πιστῶν. Κατὰ τὰ μέλη τῆς Ὀρθοδόξου ἀντιπροσωπείας.

«Ἄλλ' ἡ ἐντύπωσις ἡμῶν καὶ ἐκ τῆς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου συζητήσεως εἶναι, ὅτι δύναται νὰ ἐπέλθῃ πλήρης συμφωνία μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν. Τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἐσχημάτισαν καὶ οἱ φίλοι ἡμῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπιανοὶ τῆς Ἀγγλικαν. Ἐκκλησίας, σπεύσαντες νὰ διαβιβάσωσιν αὐτὴν καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ ὀμοδόξους αὐτῶν»⁵.

Ἡ Πατριαρχικὴ ἀποστολὴ ἐν τῇ Ἐκθέσει αὐτῆς περὶ τῶν ἐν Λάμπεθ ἐπαφῶν τοῦ 1920 εἶναι τῆς γνώμης ὅτι οἱ Ἀγγλικανοὶ «μᾶλλον ἀνένδοτον στάσιν παρουσίασαν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ὡς μὴ ὄφειλε γενομένης εἰς τὸ Σύμβολον προσθήκης». Οὗτοι ὑπεστήριξαν τὴν διατήρησιν τῆς προσθήκης, στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν γνωστῶν θέσεων αὐτῶν. Πρὸς στήριξιν τῆς ἀπόψεως αὐτῶν ἐνταῦθα προσήνεγκον καὶ νέον στοιχεῖον.

2. Ἐνθ' ἀν., σ. 269.

3. The Six Labeth Conferences, p. 168.

4. Ἐγγραφα, σ. 30.

5. ΚΑ 2(1920)43, 101-9. W. Ch. Emhardt, Op. cit., pp. 17-8.

«Τὸ παράδειγμα, καθ' ὃ ἐν τῇ Ζ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ἀνεγνώσθησαν ἐπιστολαὶ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ταρασίου καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Θεοδώρου, αἵτινες περιεῖχον καὶ ὁμολογίαν πίστεως, τοῦ μὲν μετὰ τῶν λέξ. ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ δὲ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἡ ἐν λόγῳ Σύνοδος ἀνεγνώρισεν ὡς Ὁρθοδόξους ἀμφοτέρας τὰς ἐπιστολάς. Ὡς πρὸς τὸ ἀξιοσημείωτον τοῦτο παράδειγμα φυσικὸν ἦτο νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἕτερον προσθήκη εἰς τὸ Οἶκον. Σύμβολον καὶ ἕτερον ἐλευθέρα διατύπωσις ὁμολογίας πίστεως, εἰς ἣν ἠδύνατο νὰ προστεθῇ φράσις ὀρθόδοξον ἐκφράζουσα ἔννοιαν»⁶.

Δύο ἐκ τῶν Ὁρων Μυστηριακῆς Ἐπικοινωνίας (Ζ' περὶ τοῦ δόγματος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Η' περὶ τοῦ Filioque), 1921, θίγουσι τὸ ἐπίμαχον τοῦτο ζήτημα. Ὑποστηρίζεται πάλιν ἡ ἀπόρριψις πάσης ἔννοιαις ἢ ἐκφράσεως, ὑπονοούσης τὴν ὑπαρξιν δύο ἀρχῶν ἢ αἰτιῶν ἐν τῇ Θεότητι, ἢ ἐκφρασις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ «ὅτι ἡ προσθήκη αὕτη οὐ κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον ἐγένετο», ἀλλὰ καὶ ἡ διατήρησις αὐτῆς, «ἐπειδὴ προσφέρονται τὰ προσθέντα ῥήματα κατ' ἔννοιαν ὀρθόδοξον». Τὸ νέον ἐνταῦθα εἶναι, «ὅτι ἐν συνελύσεσιν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν πιστῶν δέον ἐκφωνεῖσθαι τὸ ἐν Σύμβολον τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας ἄνευ τούτων τῶν ῥημάτων»⁷.

Ὁρθόδοξοι καὶ Ἀγγλικανοὶ ἐν τῇ Μικτῇ Δογματικῇ Ἐπιτροπῇ (1931) ἐξέθησαν ἀπὸ κοινοῦ, ὡς συνέβη καὶ ἐν Βόννῃ τὸ 1875, τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίαν.

«Περὶ τῆς διαφορᾶς, ἣτις ἐκράτησε μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ὡς πρὸς τὴν περὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίαν, ἀναγράφομεν τὰς προτάσεις, αἵτινες ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Βόννῃ Συνεδρίου τοῦ συγκροτηθέντος ἐν ἔτει 1875. Ἀπορρίπτοντες πᾶσαν πρότασιν ἢ πάντα τύπον ἐκφράσεως, ὑπονοῦντα τὴν ὑπαρξιν δύο ἀρχῶν ἢ αἰτιῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι, θεωροῦμεν ἀποδεκτὴν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ προγεγενηστέρων Ἑλλήνων Πατέρων, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται (procedere) ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ».

Κατὰ τὰς γενομένας συζητήσεις.

«Οἱ Ὁρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ἐδήλωσαν, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τῆς αἰωνίας ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ εἶναι μὲν ἐπιτρεπομένη θεολογικὴ γνώμη ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ οὐχὶ δόγμα ὑποχρεωτικόν, διατυπωθὲν ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου».

Οἱ Ὁρθόδοξοι πάλιν ἐπέμειναν ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διαγραφῆς (ἀφαιρέσεως) τῆς προσθήκης ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν. Τούτων ὅμως θεωρούντων

6. ΝΠ 3(1921)535-6. Διδυμοταίχου Φιλαρέτου (Βαφείδου), Ἐνθ' ἄν., σ. 187, 213.

7. Ἀ. Ροσμαρῆ, Ἐνθ' ἄν., σ. 228-9.

δύσκολον, ἂν μὴ ἀκατόρθωτον, τὸ ἐγχείρημα τοῦτο, ὁ Θυατείρων Γερμανὸς προέτεινε τὴν ἐξῆς πρότασιν,

«συμφωνοῦμεν ὅτι ἡ προσθήκη αὕτη ὀφείλει νὰ διαγραφῆ, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἡ ἀφαίρεσις αὕτη λάβῃ χώραν μετὰ τὴν πλήρη διαφώτισιν τοῦ λαοῦ πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου»⁸.

Καὶ ἐν Μόσχᾳ (1956), μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν εἰσηγητικῶν μελετῶν, διεξήχθη διεξοδικὴ συζήτησις ἐπὶ τῆς προσθήκης «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», καθ' ἣν οἱ Ὁρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι κατέδειξαν ἀδιαλλαξίαν ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀπαλείψεως. Ὁ Ὁρθόδοξος εἰσηγητὴς ἐπὶ τοῦ θέματος Filioque Καθηγητῆς Κ.Β. Νετσάεφ

«νομίζει, ὅτι ἡ ὑπὸ προτέρων τινῶν Ἀγγλικανορθοδόξων Συνεδρίων προταθεῖσα μέση ὁδὸς δὲν ὑπῆρξε καλὴ κατ' ἀρχήν». Οἱ Ἀγγλικανοὶ δὲ ὑπεστήριξαν τὰς ἐαυτῶν ἀπόψεις, ἐμμένοντες εἰς τὴν διατήρησιν τῆς γενομένης προσθήκης⁹.

4. Δικαιώσεις, Πίστις, Καλὰ Ἔργα.

Τὸ θέμα τῆς Δικαιώσεως ἐξετάζεται εἰς τρία ἔγγραφα, τὴν Ἐκθεσιν τῆς Βόννης (1874), τὰς Ἀπαντήσεις τοῦ Σαλισβουρίας Ἰωάννου (1900) καὶ τὴν Ἐκθεσιν τῶν Συνεδριάσεων ἐν Βουκουρεστίῳ (1935).

Κατὰ τὴν Ἐκθεσιν τοῦ Συνεδρίου τῆς Βόννης, ἡ δικαίωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ πίστεως, οὐχὶ ἕμως κενῆς, ἀλλὰ συνδεομένης πρὸς τὴν ἀγάπην. Τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνθρώπου δὲν θεωροῦνται ἀρκετὰ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ.

(5. Συμφωνοῦμεν ὅτι πίστις ἐνεργουμένη δι' ἀγάπης, οὐχὶ πίστις ἄνευ ἀγάπης εἶναι τὸ μέσον καὶ ὁ ὅρος δικαιώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ Θεοῦ.

6. Εἰς τὴν σωτηρίαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ μετοχὴ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς «συναξιομισθίας», διότι δὲν ὑφίσταται ἀναλογία μεταξὺ τῆς ἀτελευτήτου ἀξίας τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπηγγελμένης σωτηρίας καὶ τῆς περιορισμένης ἀξίας τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων»¹⁰.

Ὁ Σαλισβουρίας Ἰωάννης λέγει, ὅτι ἡ δικαίωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πίστεως, ἧς δίδει τὸν ὀρισμόν.

«Λέγοντες ἕμως πίστιν νοοῦμεν, οὐχὶ τὴν νεκράν, ἀλλὰ τὴν ζῶσαν πίστιν, ἣτις τόσῳ φυσικῶς παρορμᾷ τὸν πιστεύοντα εἰς καλὰ ἔργα, ὅσῳ δένδρον καλὸν ἀναγκαίως φέρει καρποὺς καλοῦς. Οὐδεμίαν ὑφίσταται ἀντίθεσις μεταξὺ πίστεως

8. Ἄ. Ροσμαρῆ, Ἀπτ., σ. 251-2. Ο 7(1932)231-2. Lambeth Occasional Reports, pp. 71-3.

9. H.M. Waddams, ed., Op. cit., pp. XIX-XX, 92-101. W.S. Schneirla, Op. cit., p. 15.

10. C. B. Moss, Op. cit., p. 263.

καὶ καλῶν ἔργων· καὶ μόλις δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὑπάρχει θετικὴ τις διάκρισις μεταξὺ τῶν δύο.»¹¹.

Ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπὶ τὸ ὀρθοδοξότερον ἐξεφράσθησαν οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ Ἀγγλικανοὶ εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ γενομένην δεκτὴν δήλωσιν αὐτῶν.

«VII. Διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνθρωπότης κατηλλάγη μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος οικειοῦται τὴν ἀπολυτρωτικὴν χάριν διὰ πίστεως καὶ ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐπιτυγχάνει τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ κυρίου καὶ ζωοποιοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὸν ἁγιασμὸν διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μυστηρίων»¹².

5. Τὸ περὶ Ἐκκλησίας δόγμα, Ἐκκλησιολογία.

Τὸ περὶ Ἐκκλησίας δόγμα, περὶ τὸ ὁποῖον στρέφονται ὅλαι αἱ οἰκουμενικαὶ συζητήσεις σήμερον, ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν θέμα εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπαφάς, ἡ ἐπὶ τοῦ ὁποίου συμφωνία θὰ ἐπιφέρῃ τὴν λύσιν καὶ ἄλλων δευτερευούσης φύσεως διαφορῶν.

Ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ εἶναι ἀλάθητος, διότι κένηται κεφαλὴν αὐτῆς τὸν Χριστὸν καὶ καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Διονύσιος Δ' εἰς τὸν Τόμον τῆς Συνόδου τοῦ 1672 ἔγραφε πρὸς τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ φιλοορθόδοξους.

«Περὶ δὲ τῆς Καθολικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, φαμέν, ὅτι ἔστι μὲν ἀνεπισηφαλῆς, οἷα ποδηγετουμένη ὑπὸ τῆς ἰδίας κεφαλῆς, ἥτις ἔστιν ὁ Χριστός, ἡ ἀντοαλήθεια, καὶ διδασκομένη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας»¹³.

Τὸν τοιοῦτον χαρακτήρα ἀπέδιδον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ οἱ Ἀνώμοτοι, καθὼς καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχαι εἰς τὰς πρὸς αὐτοὺς Ἀπαντήσεις των¹⁴.

Ὁ Σαλισβουρίας Ἰωάννης εἰς τὴν ἐρώτησιν «Τί διδάσκει ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας», ἀφοῦ ἀναφέρῃ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς συμπαραμονῆς Του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπαντᾷ ὡς ἑξῆς:

«Ἡ ἀπὸ τῆς πλάνης ὅμως προφύλαξις εἶνε ἔργον τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ ἀλάθητον οὐδὲν ὑπάρχει συμφυὲς τῷ ἀνθρώπῳ, οὐδὲ δύναται ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσνέμηται εἰς ἄτομον οἰονδήποτε, οὐδ' εἰς ὁμάδα τινὰ ἀνθρώπων, ὅσονδήποτε ἐξόχων ἢ πολυαριθμῶν».

Στρέφων δὲ τὸν λόγον πρὸς τὰς οἰκουμενικὰς Συνόδους, ὡς ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι, στηρίζει τὸ κύρος αὐτῶν ἐπὶ τῆς συμφωνίας

11. Ἐγγραφα, σ. 17-8. Μόνος αὐτὸς θίγει καὶ τὴν περὶ Προορισμοῦ διδασκαλίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας. Αὐτ., σ. 29-30.

12. Ἰ. Ν. Καρμίρη, ΟΠ, I, 372. Lambeth Occasional Reports, p.200.

13. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Μνημεῖα, II, 692.

14. Αὐτ., II, 784, 804-5.

αὐτῶν πρὸς τὴν Γραφὴν καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀποφάσεών των ὑπὸ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας¹⁵.

Ὁ Συνοδικὸς Τόμος τοῦ 1672 τονίζει καὶ τὸν ὁρατὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας.

«Ἔσεται δὲ καὶ αἰεὶ ὁρατὴ, διὰ τὸ μηδέποτε τοὺς ὀρθοδόξους ἐκλείπειν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἐπειδὴ περ πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσονται, πάντες ὅμως ἀλλαγῆσονται, ὅπερ ὁ Ἀπόστολος περὶ τῶν πιστῶν τὸν λόγον ποιούμενος εἶρηκε. Δῆλον ἄρα ὅτι μέχρι τερμάτων αἰῶνος ἢ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὸ ὁρατὸν ἔχειν οὐ διαλείψει τοῖς μέρεσιν»¹⁶.

Ἡ Ἐκκλησία ὡς ταμιούχος τῆς θείας Χάριτος παρέχει ἢ διαχειρίζεται τὴν Χάριν τῶν θείων Μυστηρίων εἰς τὰ μέλη αὐτῆς. Ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῶν ἐκτὸς αὐτῆς εὐρισκομένων ἀποτελεῖ ἓνα τῶν σημαντικωτέρων παραγόντων τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ δόγματος. Ἀπὸ γενικῆς πλευρᾶς ἀπήντησεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἡ Ὀρθόδοξος ἐν Λάμπεθ ἀποστολὴ τὸ 1920 ὡς ἑξῆς.

«Δὲν ἀπεφάνθη μὲν ἔτι ἐπισήμως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ὡς ἡ Δυτικὴ περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς σωτηρίας τῶν ἔξω τῶν κόλπων αὐτῆς χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποδέχεται, ὡς εἶναι ἐπόμενον, τοὺς μὴ ἀνήκοντας εἰς αὐτὴν ὡς συναποτελοῦντας τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῇ πλήρει καὶ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Κατ' ἀκολουθίαν δέ, ὅτι ὡσάκις ἐφαρμόζει αὕτη τὸν ὅρον Ἐκκλησία ἐπὶ τῶν μὴ Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐφαρμόζει τοῦτον ὑπὸ τινα εὐρυτέραν, οὐχὶ δὲ ὑπὸ τὴν στενὴν καὶ κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως»¹⁷.

Εἰδικῶς ἐπὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος (1870), ὁμιλῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν θεολογικῶν ἐπαφῶν, ἔλεγεν, ὅτι

«ἐπιστρέφων εἰς Ἑλλάδα θὰ καταστήσῃ γνωστὸν ὅτι ἡ ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ὡς αἱ λοιπαὶ προτεσταντικαί, ἀλλ' ὕψιαινουσα κατ' ἀρχὴν καθολικὴ Ἐκκλησία, πολὺ ὁμοιάζουσα τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ὅτι διὰ φιλικῶν συζητήσεων θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἔνωσις»¹⁸.

Κατὰ δὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ὑπὸ τὸν Μελέτιον Μεταξάκη (1918) ἐπιτροπῆς.

«Ἡ γενικὴ ἡμῶν ἐντύπωσις εἶναι, ὅτι ἡ ἔνωσις εἶναι δυνατὴ, διότι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ἀποκρούουσα μὲν τὸν χαρακτῆρα τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀποφεύγουσα δὲ τὰς ἀκρότητας τοῦ Παπισμοῦ, προσεγγίζει πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς καὶ διὰ τῆς λατρείας καὶ διὰ τοῦ καθόλου θρησκευτικοῦ βίου»¹⁹.

15. Ἐγγραφα, σ. 16-7.

16. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Ἐνθ' ἀν., II, 692.

17. ΝII 3(1921)534.

18. Δ.Σ. Μπαλάνου, Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, σ. 34. The Six Lambeth Conferences, p. 167.

19. ΚΔ 2(1920)44.

Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν συναποτελούντων αὐτὴν μελῶν ὑφίσταται οὐσιώδης διαφορὰ ἀντιλήψεως μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τὸ τοιοῦτον τονίζεται εἰς τὴν ᾽Εκθεσιν τῆς ἐν Λάμπει Πατριαρχικῆς ἀποστολῆς (1920) μετὰ πολλῆς σαφηνείας.

«Ἡ παρ' αὐτοῖς ἐννοία τῆς Ἐκκλησίας, ὡς δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς πολλοὺς ἐξ ἡμῶν εἶνε πολλῶ εὐρυτέρα τῆς ἡμετέρας. Καθ' ὃν χρόνον καθ' ἡμᾶς τὸ ἀληθὲς μέλος τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἐν ὀργανικῇ μετὰ τοῦ ὄλου ἐνώσει διατελοῦν, ὀφείλει νὰ ἀσπάζεται τὸ σύνολον τῆς Ἰ. Κατηχήσεως ἡμῶν, νὰ μετέχη κανονικῶς τῶν Ἰ. Μυστηρίων, καὶ νὰ πείθεται ἅμα εἰς τὰς νομίμως τεταγμένας ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, ἐν τῇ ᾽Αγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἄνθρωποι διαφέροντες ἀλλήλων ἐν τῇ πίστει οὐχὶ περὶ ἀδιάφορα καὶ ἐπουσιώδη ἀποτελοῦσιν ἐν ἀδιάσπαστον ὄλον»²⁰.

Εἰς ὅλας τὰς διμερεῖς ἐπαφὰς καὶ συζητήσεις ᾽Αγγλικανῶν καὶ ᾽Ορθόδοξων διαφαίνεται σαφῶς ἡ ἐντὸς τῆς ᾽Αγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ὑφισταμένη εὐρύτης ἀντιλήψεως, ἥτις καλεῖται καὶ ἐλαστικότης, περιεκτικότης ἢ περιληπτικότης (Comprehensiveness), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ παρὰ τοῖς ᾽Ορθόδοξοις κρατοῦν ἐνιαῖον τῆς ὁμολογίας (inclusiveness). Αἱ δύο αὗται παρὰ ταῖς δυσὶν Ἐκκλησίαις ὑφιστάμεναι κεχωρισμένως θεολογικαὶ καὶ ἐκκλησιολογικαὶ κατόψεις καὶ πραγματικότητες ἀπετέλεσαν τὸ θέμα συζητήσεων κατὰ τὰς ἐν ἔτει 1940 μεταξὺ ᾽Αγγλικανῶν καὶ Ἑλλήνων ᾽Ορθόδοξων γενομένας ἐν ᾽Αθήναις ἐπαφὰς²¹.

Οἱ ᾽Αγγλικανοί, ζῶντες καὶ ἀναπνέοντες ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας ταύτης τῆς εὐρύτητος τῆς ἀντιλήψεως εἰς ζητήματα ὄχι μόνον πράξεως ἀλλὰ καὶ πίστεως, νομίζουν ὅτι ἀνευρίσκουσι παράλληλόν τινα διδασκαλίαν ἐν τῇ περὶ Οἰκονομίας ἀρχῇ τῶν ᾽Ορθόδοξων, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπεθύμουν νὰ βλέπωσιν ἐπεκτεινομένην καὶ εἰς τὰς πρὸς αὐτοὺς ἐκκλησιαστικὰς σχέσεις τῶν ᾽Ορθόδοξων. Ἡ ᾽Ορθόδοξος ἀποστολὴ εἰς τὸ ΣΤ' Συνέδριον τοῦ Λάμπει (1920), πρὸ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι

«ἡ οἰκονομία δὲν ἰσχύει προκειμένου περὶ δογματικῶν ζητημάτων καὶ περὶ θεμελιωδῶν κανονικῶν καὶ ἄλλων διατάξεων, ἀντιτίθεται δὲ πρὸς τὴν

20. ΝΠ 3(1921)527.

21. E. R. Hardy, Jr., Op. cit. p. XVI. Σχετικῶς περὶ τῶν ὡς ἄνω ἐννοιῶν, μ.ἀ., Ἴδε Π. Τρεμπέλα, Σημείωμα κατατεθὲν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς 30 Ἰουνίου 1939 μετὰ τὴν συζήτησιν περὶ τοῦ κύρους τῶν ᾽Αγγλικανικῶν Χειροτονιῶν, εἰς τὸ συλλογικὸν ἔργον, Τὸ Κῦρος τῶν ᾽Αγγλικανικῶν Χειροτονιῶν, σ. 130-2. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἱστορία τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ ᾽Αγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ, σ. 24, 87, 95, 119-135. Θυατέρων Γερμανοῦ, Ἡ Νέα Ἀναθεώρησις τοῦ ᾽Αγγλικοῦ Εὐχολογίου Ο 2(1927/8)502-3. Κ. Δουβουινιώτου, Ἐνθ' ἄν., σ. 14-16, ὑπόσημ. 14. Π. Μπρατσιώτου, Ἐνθ' ἄν., σ. 6-7, 23-4, 33-6. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἐνθ' ἄν., σ. 54-5, ὑπόσημ. 1. Π. Πολάκη, Ὁ Σύγχρονος ᾽Αγγλικανισμὸς, Πρὸς Ὁμόσπονδον Προτεσταντικὴν Συγκέντρωσιν, Ο 25(1950)268, 272.

ἀκρίβειαν, καθ' ἣν πρόκεινται ἐφαρμοζόμενοι ὅλοι οἱ ὅροι τοῦ ἐγκύριου καὶ κανονικοῦ»²².

Ἀπὸ Ἀγγλικανικῆς πλευρᾶς πάλιν ἐτέθη τὸ ζήτημα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν Λάμπεθ συζητήσεων τοῦ 1930, ὅτε ὁ Ἐπίσκοπος Gloucester A. Headlam παρεκάλεσε τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον Β' Μεταξάκην ἀνά εἶπη τί περιλαμβάνει ἡ Ἀρχὴ τῆς Οἰκονομίας. Ὁ Πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι ὑπάρχουσι δύο ἀρχαὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. 1. Ὁ αὐστηρὸς κανὼν. 2. Ἡ Οἰκονομία. Τὸ πρῶτον εἶναι αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Τὸ δεῦτερον εἶναι παρέκκλισις ἀπὸ τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἐν τισι περιστάσεσιν, ἀλλὰ πάντοτε ὑποκειμένη εἰς τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶπε· πράγματι, ὅτι ἡ ἀπόκλισις ἐκ τοῦ αὐστηροῦ γράμματος τοῦ Νόμου γίνεται πάντοτε ἐπὶ σκοπῶ ὅπως τὸ πνεῦμα τοῦ Νόμου τηρηθῆ κάλλιον. Ἀνέφερε παραδείγματα ἐκ τοῦ Βαπτίσματος καὶ ἐκ τοῦ περὶ Γάμου Νόμου σχετικὰ πρὸς τὸν Γάμον μεταξὺ ἐξαδέλφων.

Ὁ Ἐπίσκοπος Gloucester ἀνέφερε ἐκ πραγματείας «περὶ μυστηρίων» τοῦ Καθηγητοῦ Δυοβουινιώτου (1913) τὰ ἐξῆς.

Ἄ' Ἐννοεῖται ὁμῶς ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ὡς ταμιοῦχος τῆς Θείας Χάριτος, δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἱερωσύνην καὶ τὰ Μυστήρια καθόλου σχισματικῶν ἢ αἰρετικῶν, παρ' οἷς ταῦτα δὲν τελοῦνται κανονικῶς ἢ διεκόπη ἢ Ἀποστολικῆ Διαδοχῇ».

Ὁ Πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι, καίτοι εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἀπορρίψῃ τὴν Ἱερωσύνην αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν, δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἀναγνωρίσῃ Χειροτονίας ἐν Ἐκκλησίαις, ἐν αἷς διεκόπη ἢ Ἀποστολικῆ Διαδοχῇ. Εἶπεν ὅτι ἐν τῇ ὅλῃ Ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει παράδειγμα τοιαύτης τινὸς οἰκονομίας. Ὅπου ἀνεγνωρίσθη ἡ Ἱερωσύνη αἰρετικῶν ἀξιούντων ὅτι ἔχουσι χειροτονηθῆ μετ' Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, τοῦτο ἐγένετο μετὰ λεπτομερῆ ἔρευναν, ἥτις ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπαίτησιν ἀναχειροτονίας.

Ὁ Ἐπίσκοπος Gloucester ἠρώτησεν, ἂν, ἐμφανιζομένων νέων περιστάσεων, ἡ ἀρχὴ τῆς Οἰκονομίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῆ κατὰ νέον τρόπον καὶ ἰδίᾳ προκειμένου περὶ ἐνότητος καὶ ἀγάπης.

Ὁ Πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι εἰς πολλὰς περιπτώσεις τῆς Οἰκονομίας ἐγένετο χρῆσις ἐν εὐρύτεραις περιστάσεσιν, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ χρῆσις αὐτῆς ὅπου αὕτη προσκρούει πρὸς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς πίστεως²³.

22. ΝΠ 3 (1921) 540. Τὰ αὐτὰ ἔλεγον καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχαι πρὸς τοὺς Ἀνωμότους. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Ἔνθ' ἄν., II, 808-9.

23. Ἄν. Ροσμαρῆ, Ἔνθ' ἄν., σ. 175-7, 188-9. Ο 5 (1930) 400-1, 607. Ἴδε καὶ Θυατείρων Γερμανοῦ, Τὸ κύρος τῶν προτεσταντικῶν χειροτονιῶν καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι, Πάνταϊνος (Ἐφ. Π.) 24 (1932) 765-770. Κ. Δυοβουινιώτου, Ἔνθ' ἄν., σ. 19-24. Τοῦ Αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Οἰκονομία ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, Ε 11 (1933) 34 ἐξ. Ἀεοντοπόλεως Χριστοφόρου, Ἐν ἐν ταῖς Χειροτονίαις Ἀποστολικῆ Διαδοχῇ, Ἀθ., 1934, σ. 26-8. Ἄμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ Οἰκονομία, σ. 75-82.

Μία τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἔναρξιν συνομιλιῶν καὶ τὴν ὁμαλὴν προώθησιν τῶν ἐκατέρωθεν σχέσεων θεωρεῖται ἡ κατάπαυσις τοῦ ἐπιτελουμένου προσηλυτισμοῦ τῶν μελῶν τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῆς ἄλλης. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου γνωστὴ εἶναι ἡ εὐθιξία τῶν Ὁρθοδόξων. Ἡ ἐπὶ τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν Ἐπιτροπὴ τοῦ Γ' Συνεδρίου τοῦ Λάμπεθ (1888) εἰς τὴν Ἐκθεσιν αὐτῆς ἐτόνιζε τὴν ἀνάγκην ὅπως καταστῆ γνωστὸν ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀποφεύγει πᾶσαν ἐνέργειαν δυναμένην νὰ ὀδηγήσῃ τὰ μέλη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδίας αὐτῶν Ἐκκλησίας, ὅτι χρησιμοποιοεῖ τὴν πειθὴν καὶ τὴν συμβουλήν πρὸς ὅσους ἠθελον νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν καὶ ἐργάζεται ὅπως παραμείνωσιν οὗτοι ἐντὸς αὐτῆς καὶ οὕτω ἐνισχύσωσι ταύτην²⁴. Ἡ ἀπὸ τοῦ προσηλυτισμοῦ ἀποχὴ ἔθεωρεῖτο ἐν ἐκ τῶν τριῶν μέσων πρὸς σύσφιγξιν τῶν ἐκατέρωθεν δεσμῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας Φρειδερίκου Temple εἰς τὴν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου Ε' Ἀλληλογραφίαν αὐτοῦ (1899), ὡς ἐλέχθη ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τοῦ Ἱστορικοῦ Μέρους. Ἀπὸ Ὁρθοδόξου δὲ πλευρᾶς γίνεται εὐφημος μνεῖα τῆς ἀποχῆς τῶν Ἀγγλικανῶν ἀπὸ τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν Ὁρθοδόξων ἐν τῇ μετὰ τῶν Ἀρχηγῶν τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν Ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' (1902-4)²⁵ καὶ ἐν τῇ Διορθοδόξῳ Ἐπιτροπῇ τοῦ Ἁγίου Ὁρους (1930)²⁶.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπαφῶν, δηλ. τῆς ἐνώσεως αὐτῶν ἐν τῇ πίστει, προϋτάθησαν τρόποι τινὲς ἢ σχέδια ἐνώσεως, εἴτε μονομερῶς ἀπὸ τῆς πλευρᾶς μιᾶς ἐκάστης Ἐκκλησίας, εἴτε καὶ ἀπὸ κοινοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, μαρτυρεῖ τὸν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, παρὰ τὰς ὑπαρχούσας διαφοράς, ὑφιστάμενον βαθμὸν ἐνότητος. Τοῦτο λέγεται ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν Ἐκθεσιν τῆς Μικτῆς Δογματικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν Λονδίῳ τὸ 1931. «Ἄλλ' ἐν συμπεράσματι ἐπιθυμοῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι πιστεύομεν, ὅτι παρὰ τὰς διαφοράς ὑπόκειται πολλὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο ἡμῶν Ἐκκλησιῶν²⁷.

Οἱ Ὁρθόδοξοι, ὡς βᾶσιν ἐνώσεως προτείνουν (θεωροῦν) τὴν ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν παραδοχὴν τῆς πίστεως καὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ταῦτα διευτυπώθησαν ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐγένοντο δεκτὰ ὑπὸ τῆς ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων καὶ ἀποτελοῦν σήμερον τὴν πίστιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἄνευ παραλλαγῆς τινος ἢ νοθείας.

24. The Six Lambeth Conferences, pp. 168-9.

25. Ἐγκύκλιος 1902-4, σ. 19, 30, 68-9, 78.

26. Πρακτικὰ τῆς Προκαταρκτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἁγίων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς συνελθούσης ἐν τῇ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἱερᾷ Μεγίστῃ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου, σ. 144.

27. Ἀ. Ροσμαρῆ, Ἐνθ' ἄν., σ. 254. Ο 7 (1932) 233.

Ἡ ἀποψις αὕτη θαυμασίως ἐξετίθετο ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν εἰς τὰς πρὸς τοὺς Ἀνωμότους Ἀπαντήσεις αὐτῶν, ἔνθα ὠρίζετο ὡς μόνη παραδεκτὴ βᾶσις ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως ἡ ἀπόλυτος «ἐνότης τῆς πίστεως καὶ ἡ ὁμοφροσύνη» ἐν τοῖς δόγμασι, διὰ τῆς ἀνεπιφυλάκτου παρ' ἐκείνων ἀποδοχῆς τῶν Ὁρθοδόξων δογμάτων, τὰ ὁποῖα

«πάλαι μὲν ἐξητάσθησαν, ὀρθῶς τε καὶ εὐσεβῶς διωρίσθησαν καὶ διατάχθησαν παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ μήτε προσθῆναι τούτοις ἕτερόν τι ἕξεστιν, οὔτε τι ἄλλως ἀφαιρῆσαι ἐκ τούτων· καὶ τοῖς βουλομένοις συμφρονῆσαι ἡμῖν ἐν τοῖς θείοις δόγμασι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀνάγκη ἀκολουθῆσαι καὶ ὑποταγῆναι τοῖς διορισθεῖσι καὶ διαταχθεῖσιν ὑπὸ τῆς ἀρχαιο-παραδότου καὶ πατροπαραδότου καὶ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων διατάξεως ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν καθ' ἐξῆς ἐς τόδε θεοφόρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν μετὰ ἀπλότητος καὶ ὑπακοῆς καὶ ἄνευ τινὸς ἄλλης ἐρεύνης καὶ περιεργείας... Ἐν γὰρ τοῖς θείοις δόγμασιν οὐδαμῶς χώραν ἔχει ποτὲ ἡ οἰκονομία ἢ συγκατάβασις· Ταῦτα γὰρ ἀσάλευτά εἰσι καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ὁρθοδόξων ὡς ἀπαράβητα ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ διαφυλάττονται, καὶ ὁ μικρόν τι τούτων παραβαίνων ὡς σχισματικὸς καὶ αἰρετικὸς κατακρίνεται καὶ ἀναθεματίζεται καὶ ἀκοινωνήτος παρὰ πᾶσι λογίζεται... Ὅσον δὲ περὶ τῶν λοιπῶν ἔθῶν καὶ τάξεων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς διορθώσεως τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας καὶ λειτουργίας, εὐχερῆς καὶ ραδίᾳ ἐστὶ καὶ ἡ τούτων διόρθωσις, τῆς ἐνώσεως σὺν Θεῷ γενομένης· ἐπειδὴ καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν βιβλίων δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἔθῃ μὲν καὶ τάξεις τινὲς παρηλλαγμέναι ἦσαν τε καὶ εἰσιν ἐν διαφόροις τόποις καὶ Ἐκκλησίαις, ἡ ἐνότης δὲ τῆς πίστεως καὶ ὁμοφροσύνης περὶ τὰ δόγματα σφύζεται ἡ αὕτη»²⁸.

Ἡ καθ' ἀδιάκοπον συνέχειαν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ διαφύλαξις τῆς ἐνότητος τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας ἐπιγραμματικῶς τονίζεται ἐν τῇ πρὸς τὰς Ἀδελφὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας Ἐγκυκλίῳ Ἰωακείμ Γ' (1902). Τοῦτο δὲ λέγεται μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς σχέσεις ἡμῶν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας εἰς τὰς Ἀπαντήσεις τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωσσίας καὶ Μαυροβουνίου. Ἡ Ἀπάντησις τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας ἔχει ὡς ἐξῆς.

«Ἐξ ἡμῶν δὲ πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς δέον ἵνα ὑπάρχη...στερρὰ ὁμολογία τῆς ἀληθείας τῆς ἡμετέρας Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ μόνου φύλακος τῆς κληρονομίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς μόνης σωτηρίου κιβωτοῦ τῆς θείας χάριτος»²⁹.

Εἰς τὰς ἐν Λονδίῳ ἐπαφὰς τοῦ 1918 ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος ἐπανελάβε τὴν Ὁρθόδοξον ἐκδοχὴν καὶ ἀνεβίβασε τὴν ζωὴν τῆς ἡνωμένης Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

28. Ἰ. Ν. Καμίρη, Ἐνθ' ἀν., II, 787, 808, 818-9.

29. Ἐγκύκλιος 1902-4, σ. 8-9, 31, 69.

«Διότι πάντοτε εἶχον καὶ ἔχω τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐφ' ὅσον θὰ λάβωμεν ἀνάγκην ἀντικειμενικοῦ κριτηρίου, ὅπως τοῦτο χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις τῆς ἐνό- τητος, τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο ἢ ἡ πίστις τῆς ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας».

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὰς Προτεσταντικὰς τῆς Ἀμερικῆς Ὁργανώσεις καθόλου ὑπεδείχθη ἡ πρὸς ἀλλήλας κατ' ἀρχὰς ἔνωσις καὶ δεύ- τερον «ὅτι ἡ ἀληθὴς ἔνωσις δύναται νὰ στηριχθῇ μόνον ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»³⁰.

Εἰς τὰς Ἀγγλοορθοδόξους ἐπαφὰς τοῦ 1920 ἐν Λάμπεθ, λόγου γενομένου περὶ τῶν οὐσιωδῶν καὶ ἐπουσιωδῶν τῆς πίστεως ἡμῶν ὑπεδείχθη ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν ἀποδοχῆς τῶν οὐσιωδῶν καὶ καιριῶν τῆς διδασκαλίας ἡμῶν, τούτων καθοριζομένων ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὀρισθέντων καὶ θεσπισθέντων³¹.

Ἐπὶ τῶν Ὁρθοδοξοαγγλικανικῶν ἐπαφῶν ἰσχύουσι καὶ τὰ ὅσα λέ- γονται σχετικῶς εἰς τὰς Δηλώσεις τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν εἰς τὰ συνέδρια Π.Τ. καὶ τὰς συνελεύσεις τοῦ ΠΣΕ, παρόντων καὶ Ἀγγλικανῶν ἀντιπροσώπων. Κατὰ τὴν Δήλωσιν τοῦ συνεδρίου Π.Τ. τῆς Λαζάνης (1927).

«Πᾶσα ἔνωσις δεόν νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς κοινῆς πίστεως καὶ ὁμολογίας τῆς ἀρχαίας ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας τῶν Ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰῶνων»,

ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ἡ ζωὴ τῆς ἡνωμένης Ἐκκλησίας ἀντὶ τῶν ἔνδεκα αἰώ- νων ὑποβιβάζεται εἰς τοὺς ὀκτῶ πρώτους αἰῶνας. Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὕτη περὶ ἐνώσεως ἀρχὴ θὰ ἐπαναληφθῇ ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τὰ συνέδρια Π.Τ. Ἐδιμ- βούργου (1937), Λούνδ (1952), Ὁμπερλιν, Ὁχάιτο Ἀμερικῆς (1957) καὶ εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ ΠΣΕ ἐν Ἐβανστον, Ἰλλ. τῆς Ἀμερικῆς (1954)³².

Οἱ Ἀγγλικανοὶ, ἀπὸ μέρους των, ὡς βᾶσιν ἐνώσεως, κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Χριστιανῶν (Γ' Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ, 1888), κατόπιν δὲ εὐρύτερον μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν (ΣΤ' Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ, 1920), ἀπεδέχθησαν τὸ περίφημον Τετράπλευρον, ὅπερ, περιληφθὲν εἰς τὴν γνωστὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ΣΤ' ἐν Λάμπεθ Συνεδρίου (1920), ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Πιστεύομεν, ὅτι ἡ ὁρατὴ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας θὰ εὐρεθῇ ἐγκλείουσα τὴν ὀλόφυχον ἀποδοχὴν (α) τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ὡς τοῦ ὑπομνήματος τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ ὡς τοῦ κανόνος καὶ τελικοῦ κριτηρίου τῆς πίστεως· καὶ τοῦ Συμβόλου τοῦ κοινῶς λεγομένου τῆς Νικαίας ὡς ἐπαρκοῦς διατυπώσεως τῆς Χριστιανικῆς πίστεως· καὶ ἡ τούτου ἢ τοῦ Συμ- βόλου τῶν Ἀποστόλων ὡς ὁμολογίας πίστεως κατὰ τὸ βάπτισμα. (β) (τὴν ἀποδοχὴν) τῶν θεοσυστάτων μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς θείας

30. ΚΔ 2(1920)46,419.

31. ΝΠ 3(1921)528-9.

32. Ἰ. Ν. Καμύρη, Ἐνὸς ἀν., Π, 965, 968, 969-971. Ο 30(1955)33-4. The Greek Orthodox Theological Review 3(1957)7-11.

Εὐχαριστίας, ὡς ἐκφραζόντων δι' ἅπαντας τὴν ἐν ἐνὶ σώματι ζωὴν τῆς ὅλης Χριστιανικῆς κοινωνίας ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Χριστοῦ. (γ) (τὴν ἀποδοχὴν) λειτουργῶν, ἀνεγνωρισμένων ὑφ' ἐκάστης μερικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐχόντων οὐχὶ μόνον τὴν ἐσωτερικὴν κλησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ πρὸς ταύτην τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐξουσιοδότησιν τοῦ ὅλου σώματος»³³.

Οὗτοι, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς Ὁρθόδοξους, μολονότι δὲν ὀμιλοῦσι περὶ βάσεως ἐνωτικῆς, ἐκθέτουσι κατὰ ἓνα Ὁρθόδοξον τρόπον, μετ' ἀσαφειῶν τινων, τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεώς των εἰς τοὺς Ὅρους Μυστηριακῆς Ἐπικοινωνίας (1921).

«Α' Περί τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως. Δεχόμεθα τὴν τοῦ Χριστοῦ Πίστιν καθὼς αὐτὴν διδασκόμεθα διὰ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ καθὼς αὕτη παραδέδοται ἡμῖν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας καὶ πρόκειται ἐν τοῖς δογματικοῖς ὅροις τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρὸ τῆς μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑσπερίας διαιρέσεως, δεκτῶν γενομένων Οἰκουμενικῶν Συνόδων»³⁴.

Εἰς τὸ θεολογικὸν συνέδριον τῆς Μόσχας (1956) ἐπετεύχθη μία ἀπὸ κοινοῦ δήλωσις, μολονότι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημείου. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐδήλωσαν, ὅτι

«πλήρης ἐνόησις εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἐπιτυγχανομένης συμφωνίας ἐπὶ τῶν ἐξῆς θεμάτων: α') Ἡ πίστις καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῆς: Γραφὴ καὶ Παράδοσις. β') Ὁ Ἱ. Κληρὸς. γ) Τὰ Μυστήρια»³⁵.

Ἐνῶ οἱ Ὁρθόδοξοι τονίζουσιν ὡς ἕρον ἀπαραίτητον τῆς τελικῆς ἐνώσεως τὴν συμφωνίαν ἐν τῇ πίστει, τὴν ὁποίαν θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ ἐπικοινωνία ἐν τοῖς Μυστηρίοις, οἱ Ἀγγλικανοί, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκκλησιολογίαν αὐτῶν, καθ' ἣν καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκλαμβάνεται ὑπ' αὐτῶν ὡς τμῆμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὑποστηρίζουσι τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας ἄνευ τῆς προτέρας ἐν τῇ πίστει ἐνώσεως, παραδεχόμενοι καὶ τὴν ἐν τῇ πράξει τοιαύτην ἐπικοινωνίαν ὡς τὸ μέσον ἐπιτεύξεως τῆς ποθητῆς ἐνώσεως. Οἱ Ἀγγλικανοί τοιοιτοτρόπως ὑποστηρίζουσι τὸν παράγοντα «τῆς πραγματικότητος» τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ οἱ Ὁρθόδοξοι τὸν δογματικὸν τοιοῦτον. Ἐνταῦθα ἔγκριται ἡ οὐσιώδης διαφορὰ ἀντιλήψεως ἀπὸ ἐκκλησιολογικῆς πλευρᾶς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία συνεχῶς ἐμφανίζεται εἰς ὅλας τὰς μεταξὺ Ὁρθόδοξων καὶ Ἀγγλικανῶν θεολογικὰς συζητήσεις³⁶.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἱεραρχία, ἐν τῷ Ε' Συνεδρίῳ τοῦ Λάμπεθ (1908), κατόπιν τῆς ἐν τῷ μεταξὺ κτηθείσης ἐκ τῶν ἐπαφῶν μετὰ τῶν ἐν τῇ Διασπορᾷ

33. ΝΠ 3(1921)553. The Six Lambeth Conferences, p. 122. Lambeth Conference 1920, Ib., p. 28.

34. Ἀ. Ροσμαρῆ, Ἐνθ' ἀν., σ. 225.

35. H.M. Waddams, Op. cit., pp.XVII, 68-72. W.S. Schneirla, Op. cit., p. 14.

36. G. Florovsky, Orthodox Ecumenism in the Nineteenth Century, St. Vladimir's Seminary Quarterly 4(1956) 10-11.

Ὁρθοδόξων πείρας, καθώριζε, διὰ τὴν περαιτέρω σύσφιγξιν τῶν σχέσεων, ἓνα τρόπον πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων ἐν τοῖς Μυστηρίοις τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας (Ἀπόφασις 62).

«Τὸ συνέδριον φρονεῖ, ὅτι ἡ ἀκόλουθος δέον νὰ ᾗ ἡ ἀνεγνωρισμένη πρᾶξις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ὁμολογίας ἡμῶν: α') Πάντοτε νὰ βαπτίζονται τὰ τέκνα μελῶν οἰασδήποτε Ἐκκλησίας τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ὁμολογίας ἐν περιπτώσεσιν ἀνάγκης, δεδομένου ὅτι τὸ βάπτισμα δὲν θὰ ἐπαναλαμβάνηται ἐπὶ τῶν οὕτω βαπτιζομένων. β') Πάντοτε νὰ γίνωνται ἀποδεκτὰ μέλη οἰασδήποτε Ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ὁμολογίας πρὸς μετέδοσιν εἰς αὐτὰ τῆς θείας εὐχαριστίας ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν, ὡσάκις ταῦτα στεροῦνται τῶν λειτουργιῶν ἱερέως τῆς ἰδίας Ὁμολογίας, ἀρκεῖ 1) νὰ ἔχωσι ταῦτα τὸ δικαίωμα τῆς προσελεύσεως εἰς τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτῶν (κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον) καὶ 2) νὰ μὴ ὑπόκεινται εἰς ἀπαγόρευσιν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς κανόνας τῆς πειθαρχίας τῆς ἡμετέρας Ὁμολογίας³⁷.

Εἰς τὰς ἐπαφὰς μεταξὺ Σέρβων καὶ Ρουμάνων Ὁρθοδόξων μετὰ Ἀγγλικανῶν (1818) συνεζήτηθη γενικῶς καὶ τὸ θέμα τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας ἐν τῇ Θεῖᾳ Εὐχαριστίᾳ³⁸.

Ἡ εἰς Λάμπεθ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σταλεῖσα ἀποστολὴ (1920) εἰς τὴν ἐκθεσίᾳ τῆς ἀποδίδει τὴν ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν παροχὴν τῶν Μυστηρίων αὐτῶν πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους ὀφειλομένην εἰς δύο λόγους:

«(1) ὅτι εἶνε ἐν τοῖς πρώτοις τουλάχιστον ἡ εἰλικρινὴς αὐτῶν ἐπιθυμία, ὅπως ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, τῶν ἀπανταχοῦ γῆς ἐσκορπισμένων... (2) ὅτι ἕνεκα τοῦ πρακτικωτέρου χαρακτῆρος αὐτῶν προάγωνται συνήθως νὰ νομίζωσιν, ὅτι δέον νὰ ἀρχηταί τις ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῆς πράξεως καὶ εἶτα νὰ χωρῆ εἰς τὰς ἀφηρημένας ἀρχὰς καὶ θεωρίας».

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συζητήσεων τὰ μέλη τῆς Ὁρθοδόξου ἀποστολῆς ἐξέθησαν τὴν βασικὴν ταύτην Ὁρθόδοξον ἀποψιν, ἐν συναρτῆσει πρὸς τὴν περὶ οὐσιωδῶν ἀρχῶν ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἐκδοχὴν.

«Καὶ ἄλλως δὲ καὶ πρότερον ἐφρονοῦμεν καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ διαμονὴν ἡμῶν ἐπέισθημεν κάλλιον, ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ εὐρύτης, ἀνοχὴ καὶ συγκατάβασις εἰς ἑτερόδοξα δογματικὰ φρονήματα καὶ ἡ μυστηριακὴ κοινωνία, ἄνευ προηγουμένης συνεννόησεως καὶ ὁμοφωνίας ἐπὶ τοῦ δόγματος καὶ τῆς διδασκαλίας, δὲν εἶνε ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα εἰς τὴν ἀσφαλῆ καὶ σωτηριώδη ἐνωσιν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν».

37. Ἰ. Ν. Καμίρη, ΟΠ, Ι, 345-6. The Six Lambeth Conferences, p. 332.

38. W. Ch. Emhardt, Historical Contact..., p.17.

Ἐπὶ πλέον δὲ προέτεινον καὶ τὸ ἐξῆς:

«Προκειμένου περὶ τῆς θείας Ἐὐχαριστίας καὶ δὴ καὶ τῆς παροχῆς τῆς θείας κοινωνίας εἰς τοὺς ἡμετέρους, ὅπου ἐλλείπουσιν ἱερεῖς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἐνομίσαμεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅ,τι καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ χρίσματος εἴπομεν, ἄτε τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν δώρων ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ ἐγκύρου καὶ κανονικοῦ τοῦ τελούντος τὸ μυστήριον».

Ἡ ἐπὶ τῶν Σχέσεων καὶ τῆς Ἐπανενώσεως μετὰ τῶν Ἐπισκοπιανῶν Ἐκκλησιῶν Ἵποεπιτροπὴ τοῦ ΣΤ' ἐν Λάμπεθ Συνεδρίου (1920) εἰς τὴν περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐκθεσίᾳ της ὠμίλει περὶ δύο μορφῶν ἐπικοινωνίας: τῆς ἀνεπισήμου καὶ τῆς ἐπισήμου³⁹.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦτο θέσις εἰς τὰς Δηλώσεις τῶν Ὁρθόδοξων ἀντιπροσώπων, τὰς γενομένας εἰς τὰ Γενικὰ Συνέδρια Π.Τ. Α' ἐν Λωζάννῃ (1927) καὶ Β' ἐν Ἐδιμβούργῳ (1937), ἥτις καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνηται καὶ εἰς τὰς μετέπειτα παρομοίας φύσεως ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει Δηλώσεις τῶν Ὁρθόδοξων.

«Ὅπου ἐλλείπει ὀλοκληρία τῆς πίστεως, ἐκεῖ οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία ἐν τοῖς μυστηρίοις».

«Ἡ μυστηριακὴ κοινωνία (Intercommunio) πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ ἐπιστέγασμα γνησίας καὶ πραγματικῆς ἐνώσεως, ἐφ' ὅσον θὰ ἔχη αὕτη ἐπιτευχθῆ διὰ θεμελιώδους συμφωνίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Μυστηριακὴ ἐπικοινωνία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λογισθῆ ὡς μέσον πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν⁴⁰.

Καθὼς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν Ἐπισήμων Πρακτικῶν τῶν Συνεδριάσεων Ὁρθοδόξου Ἀντιπροσωπείας καὶ Ἀγγλικανῶν ἐν Λάμπεθ, 1930, καὶ τῆς Περιλήψεως τῶν Συζητήσεων, τὸ θέμα τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας ἀψηχόλησε, τῇ ἀπαιτήσῃ τῶν Ἀγγλικανῶν, ἐπὶ ἀρκετὸν τοὺς συνέδρους. Οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐνταῦθα ἐπεζήτησαν νὰ ἔχωσι τὰς γνώμας τῶν Ὁρθόδοξων ἐν Λάμπεθ ἀντιπροσώπων, καὶ εἰ δυνατόν ὀλοκλήρου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐφαρμοζομένης ἐν τῇ πράξει ἀποδοχῆς τῶν Ὁρθόδοξων εἰς τὰ Μυστήριά των. Οἱ Ὁρθόδοξοὶ ἀντιπρόσωποι ἐδήλωσαν ὅτι τὸ βλον πρόβλημα τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας θὰ ὑποβληθῆ εἰς τὴν μέλλουσαν Σύνοδον τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ὅτι κατ' αὐτήν, (16),

«ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν θὰ ἀντετίθετο ἴσως εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βαπτίσματος τῶν παιδων, τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀπὸ Ὁρθόδοξων βιβλίων ὑπὸ Ἀγγλικανῶν κληρικῶν, τοῦ γάμου ἢ ἄλλων τινῶν τελετῶν τελουμένων ὑπὸ Ἀγγλικανῶν κληρικῶν (ἐν περιπτώσει ἀνάγκης καὶ ὅπου ἀδύνατος ἡ πα-

39. ΠΠ 3(1921)526-7, 528, 531, 544, 546. The Six Lambeth Conferences, Lambeth Conference 1920, Π, 146, 147.

40. Ἰ. Ν. Καρμίρη, Μνημεῖα, Π, 965, 967-8.

ρουσία Ὁρθοδόξου ἱερέως) ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως ὅλοι οἱ βαπτισθέντες ἢ συζευχθέντες καταγράφονται ἀπαραιτήτως ὡς Ὁρθόδοξοι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν δηλώνονται ὅσον τὸ δυνατόν ταχέως εἰς τὴν ἀρμοδίαν Ὁρθόδοξον Ἀρχήν».

Ἐδειξαν δὲ καὶ τάσεις τινὰς ἀναγνωρίσεως τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας εἰς περιπτώσεις ἀνάγκης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν ἀρκετοὺς Ὁρθοδόξους θεολόγους εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀποριῶν των, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον τὰ μέλη τῆς ἐν Λάμπει Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας ὑπερέβησαν ἢ οὐ τὰ ὅρια τῆς πρὸς αὐτοὺς δοθείσης ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν δικαιοδοσίας. Σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπικοινωνίαν ἐν τῷ Μυστηρίῳ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀξιοπρόσεκτος εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.

«Ὁ Πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι θεωροῦσι τὴν Θείαν Κοινωνίαν ὡς τὸν ὕψιστον πνευματικὸν δεσμόν ἐνότητος καὶ δὴ καὶ τὸν τελευταῖον. Ἐντεῦθεν ἡ συμμετοχὴ ἐν τῷ Μυστηρίῳ τούτῳ εἶναι δεῖγμα πλήρους συμφωνίας ἐν τῇ πίστει. Δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο κανονικὸν τὸ λαμβάνειν καὶ διδόναι τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν, ἐφόσον δὲν ὑπάρχει ἐνότης ἐν τῇ πίστει».

Ἀφ' ἐτέρου, εἰς τὸ 17ον καὶ τελευταῖον σημεῖον τῆς Περιλήψεως τῶν Συζητήσεων ἐκτίθεται ἡ γνώμη τῆς Ὁρθοδόξου ἀποστολῆς ἐπὶ τοῦ λεπτοτάτου τούτου σημείου.

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀποστολὴ ἐδήλωσεν, προκειμένου περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅτι ἐπικειμένης ἐπισήμου ἀποφάσεως ὑπὸ τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, δὲν δύναται ἐπισήμως νὰ ἐγκρίνη πρᾶξιν, δι' ἣν δὲν ἔχει πληρεξουσιότητα, φρονεῖ ὅμως ὅτι ἡ πρᾶξις, καθ' ἣν Ὁρθόδοξοι μεταλαμβάνουσι παρ' Ἀγγλικανῶν ἱερέων ἐν περιπτώσει ἐσχάτης ἀνάγκης καὶ ὅπου ἡ παρουσία Ὁρθοδόξου ἱερέως ἀποβαίνει ἀδύνατος, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἐὰν ἡ Ὁρθόδοξος Ἀρχὴ μὴ προβῇ εἰς ἀπαγόρευσιν τοιαύτης πράξεως»⁴¹.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1931, ὅτε συνῆλθεν ἡ Μικτὴ Δογματικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν Λονδίῳ, ἐξεδηλώθη, ἀπὸ Ἀγγλικανικῆς πλευρᾶς πάλιν, ἡ τάσις πρὸς καθορισμὸν καὶ λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας. Ὁ Θυατείρων Γερμανός, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ συνεδρίου, προέβη εἰς τὴν ἀκόλουθον δήλωσιν:

«Ἡ μυστηριακὴ ἐπικοινωνία θὰ ἐπακολουθήσῃ ὡς τὸ τελευταῖον βῆμα τῆς ὁδοῦ, ὅτε ἡ πλήρης δογματικὴ συμφωνία θὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἡ ἐνότης θὰ πραγματοποιηθῇ».

41. Ἄ. Ροσαρῆ, "Ἐνθ' ἀν.", σ. 197, 185-6, 197-8. Ο 5 (1930) 356, 531, 356. Τὰς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου σκέψεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων θεολόγων ἴδε ἐν: Λεοντοπόλεως Χριστοφόρου, Αἱ ἐν Λάμπει τοῦ 1930 ἐνωτικαὶ προσπάθειαι Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων, Ε 9 (1931) 202, ὑπόσημ. 1. Π. Μπρατσιώτου, Ὁρθόδοξοι καὶ Ἀγγλικανοί, σ. 32, 45, κ.ά. Αἱ γνώμαι τῶν λοιπῶν: Γρ. Παπαμιχαήλ, Δ. Μπαλάνου, Ἄμ. Ἀλιβιζάτου, Ἀύτ., σ. 45, ὑπόσημ. 1. Κ. Δουβουινιώτου, Περὶ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου. Ἱ. Ν. Καρμίρη, ΟΠ, Ι, 364, ὑπόσημ. 1. καὶ Μνημεῖα, II, 1018, ὑπόσημ. 1. Β. Στεφανίδου, "Ἐνθ' ἀν.", σ. 711. Ἱερ. Κοτσώνη, Ἐπικοινωνία, σ. 43-6.

Ἐν συμπεράσματι δὲ ἐλέχθη ἀπὸ κοινοῦ.

«Συμφωνοῦμεν, ὅτι βázεις μυστηριακῆς κοινωνίας δέον νὰ εἶναι ἐνόητος Πίστεις, ἀλλὰ δὲν ὑπολαμβάνομεν ἔργον ἡμέτερον νὰ καθορίσωμεν, πόσον μέτρον διαφορᾶς δύναται νὰ θεωρηθῆ ἔπιτετραμμένον».

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας ὡς παράδειγμα μελλοντικῆς ἐπιτεύξεως μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων θεωρεῖ τὸ σχέδιον πλήρους μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ Ἀγγλικανῶν καὶ ΠΚαθολικῶν, τὸ ὅποιον ἐγένετο δεκτὸν τὸ ἴδιον ἔτος (1931) μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο καταδεικνύει ἐπαρκῶς τὴν ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴν τῶν ἐκκλησιολογικῶν ἀρχῶν τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ συνιστᾷ κατὰ τὸν Cl. Lialine, τὴν καλυτέραν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα «τί ἐννοοῦν οἱ ἀγγλικοὶ διὰ τοῦ ὅρου τούτου τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας;»

« (1) Ἐκατέρα Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν καθολικότητα καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς ἄλλης καὶ διατηρεῖ τὰ ἑαυτῆς. (2) Ἐκατέρα Ἐκκλησία συμφωνεῖ νὰ δέχεται τὰ μέλη τῆς ἄλλης Ἐκκλησίας εἰς συμμετοχὴν ἐν τοῖς Μυστηρίοις. (3) Μυστηριακὴ κοινωνία δὲν ἀπαιτεῖ παρ' ἑκατέρας Ἐκκλησίας τὴν ἀποδοχὴν πάσης δογματικῆς γνώμης, μυστηριακῆς εὐλαβείας ἢ λειτουργικῆς πράξεως, ἰδιαζούσης εἰς τὴν ἄλλην, ἀλλ' ὑπονοεῖ ὅτι ἑκατέρα πιστεύει, ὅτι ἡ ἄλλη κέκτηται πάντα τὰ οὐσιώδη σημεῖα τῆς Χριστιανικῆς Πίστεις»⁴².

Οἱ Ἀγγλικοὶ, ἐκτὸς τῆς γνωστοποιήσεως, εἰς ἣν προέβησαν πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους περὶ τῆς ἐπιτευχθείσης πλήρους μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας τῶν μετὰ τῶν ΠΚαθολικῶν, θεωροῦσιν ὡς ἐνδειξὴν ἀβροφροσύνης καὶ τὴν εἰς ἄλλας περιπτώσεις παροχὴν πληροφοριῶν πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους μεθ' ὧν εὐρίσκονται εἰς συνεχῆ ἐπικοινωνίαν, περὶ τῶν ἐπαφῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἀρχαίων Ἀπεσχισμένων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς μετὰ τούτων ἐπιτεύξεως τῆς μελλοντικῆς ἐνώσεως. Τοῦτο λέγεται εἰς τὴν 65ην ἀπόφασιν τοῦ Ε' ἐν Λάμπεθ Συνεδρίου (1908) καὶ κατὰ τὰς ἐπαφὰς μεταξὺ ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Ἀγγλικανῶν ἐν Λάμπεθ τὸ 1920⁴³.

Ἀνάπατον ἐκκλησιαστικὸν σῶμα ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ὅπερ θὰ καθορίσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπικοινωνίαν ἐν τοῖς Μυστηρίοις, θεωρεῖται ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὸ τοιοῦτον λέγεται ἐν ταῖς κατὰ τὸ 1916 μεταξὺ Ρώσων Ὀρθοδόξων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Εὐδοκίμου καὶ Ἐπισκοπιανῶν ἐν Ἀμερικῇ γενομέναις συνομιλίαις: «περαιτέρω ἀναγνωρίσεις τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας δύναται νὰ γίνῃ μόνον διὰ τῆς Οἰκουμενι-

42. Ἀ. Ροσαρῆ, Ἐνθ' ἀν., σ. 245-6, 254, 255. Ο 7(1932)228, 233, 234. Lambeth Occasional Reports, pp. 64, 62. Cl. Lialine, p. cit., Op. 54. Διαφωτιστικὰ εἶναι καὶ τὰ ὅσα λέγονται ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς ἐπὶ τούτῳ Ὑποεπιτροπῆς τοῦ ΣΤ' ἐν Λάμπεθ Συνεδρίου (1920). ΝΠ 3(1921)546. The Six Lambeth Conferences, Lambeth Conference, 1920, p. 147.

43. ΝΠ 3(1921)541-2. The Six Lambeth Conferences, p. 333.

κῆς Συνόδου»⁴⁴. Ἀλλὰ καὶ Σύνοδος κατωτέρα ταύτης, μία Γενική τῶν Ὁρθοδόξων ἢ Προσύνοδος, ἔνθα θὰ ἀντεπροσωπεύετο ὁλόκληρος ἡ Ὁρθοδοξία, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ ἀποφασίαν παρομοίας φύσεως, ὡς λέγεται ἐν ταῖς συζητήσεσιν, Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν ἐν Λάμπεθ (1930) καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1931⁴⁵.

Ὡς πρὸς τὸ δυνατόν ἢ μὴ τῆς ἐνώσεως, καὶ γενικῶς τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος μορφήν ἢ τὸ τέλος πρὸς τὸ ὁποῖον θὰ ἔδει νὰ κατευθύνωνται αἱ ἑκατέρωθεν ἐπαφαί, ἐξήχθησαν γνώμαι πάσης φύσεως, ἀπὸ τῆς ὑπερμέτρου αἰσιοδοξίας διὰ μίαν ταχυτάτην ἐπανενοσίαν, μέχρι καὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τόγε νῦν ἢ καὶ μελλοντικῶς τοῦ ποθομένου ἱεροῦ σκοποῦ.

Οὕτω εἰς τὸ Γ' ἐν Λάμπεθ Συνέδριον τοῦ 1888 οἱ Ἀγγλικανοὶ θεωροῦν, λόγῳ ἄρθρων τινῶν τῆς πίστεως καὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν Ὁρθοδόξων, ἀδύνατον καὶ δύσκολον τὴν περαιτέρω σύσφιγξιν τῶν ἑκατέρωθεν σχέσεων⁴⁶.

Εἰς τὸ ΣΤ' ἐν Λάμπεθ Συνέδριον τοῦ 1920 πνέει ἄνεμος αἰσιοδοξίας. Εἰς τὴν Ἐκθεσίαν τῆς εἰδικῆς Ὑποεπιτροπῆς, μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν ἐν τῷ μεταξύ, ὑπὸ τοῦ προγενεστέρου Ε' Συνεδρίου τοῦ Λάμπεθ (1908) μέχρι τοῦ ΣΤ' (παρόντος) συμβάντων, λέγονται τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά:

«Συμφώνως πρὸς τὴν συντόμως ὑφ' ἡμῶν διαχαραχθεῖσαν ταύτην κατευθυνσίαν πιστεύομεν, ὅτι χωροῦμεν σταθερῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τελειωτικῆς ἐνώσεως»⁴⁷.

Εἰς τὸ Η' ἐν Λάμπεθ Συνέδριον (1948) ἡ πραγματικότης ἀντιμετωπίζεται μὲ ρεαλισμόν. Εἰς τὴν Ἐκθεσίαν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἢ μὴ εἰσέτι σύγκλησις Πανορθοδόξου Συνόδου θεωρεῖται τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον διὰ τὴν περαιτέρω σύσφιγξιν τῶν μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεων.

«Πανορθόδοξος Σύνοδος δὲν συνῆλθεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ γνωρίζομεν καλῶς τοὺς λόγους οἵτινες ἠμπόδισαν τὴν σύγκλησίν της. Ἀλλὰ μέχρι τῆς συγκροτήσεως Πανορθοδόξου Συνόδου καὶ ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεώς της ἐπὶ τούτων καὶ παρομοίων ζητημάτων, δὲν δύναται νὰ γίνῃ μεγάλη ἢ ἀποφασιστικὴ πρόοδος ἐν τῇ σχέσει τῶν δύο ἡμῶν Ἐκκλησιῶν»⁴⁸.

Δυνατὸς τόνος αἰσιοδοξίας διαφαίνεται εἰς τὴν Ἀπάντησιν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἰωακείμ Γ'.

44. W. Ch. Emhardt, Op. cit., p.14.

45. Ἄ. Ροσμαρή, Ἐνθ' ἄν., σ. 197, 245-6. Ο 5(1930)356. Ο 7(1932)228. Ἱερ. Κοτσώνη, Ἐνθ' ἄν., σ. 280-2.

46. The Six Lambeth Conferences, p.168.

47. ΝΗ. 3(1921)546. The Six Lambeth Conferences, Lambeth Conference 1920, p. 147.

48. Ουατείρων Γερμανοῦ, Τὸ ἐν Λάμπεθ Συνέδριον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, Ο 23(1948)365. The Lambeth Conference 1948, II,70.

(Τὴν μετὰ τῶν δύο τοίνυν τούτων Ἐκκλησιῶν—Ἀγγλικανῶν καὶ ΠΚαθολικῶν—τελειότεραν προσέγγισιν ἢ καὶ τελείαν μεθ' ἡμῶν ἔνωσιν οὐ μόνον τῶν δυνατῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκαίων εἶνε νομίζοντες, φρονοῦμεν...)⁴⁹.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ γνώμη τῆς ὑπὸ τὸν Μελέτιον Μεταξάκη» Ἐπιτροπῆς (1918).

«Ἡ γενικὴ ἡμῶν ἐντύπωσις εἶναι, ὅτι ἡ ἔνωσις εἶναι δυνατὴ».

«Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι μὲν δυνατὴ ἡ δογματικὴ καὶ μυστηριακὴ κοινωνία τῆς Ἀγγλικανικῆς πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἶναι ὅμως δυνατὴ ἡ ἐν τῷ πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης ἐπικοινωνία πρὸς παρασκευὴν τῆς ἐνώσεως, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁵⁰.

Οὕτως ἢ ἄλλως, τόσον οἱ Ὁρθόδοξοι ὅσον καὶ οἱ Ἀγγλικανοί, ἐκφράζονται ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τῶν προσπαθειῶν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ. Τοῦτο οἴκοθεν ἐξυπακούεται, γενόμενον ἀντιληπτὸν εἰς ὅλας τὰς πρὸς συνεργασίαν προσπαθείας, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε λέγεται.

Τὸ Γ' ἐν Λάμπεθ Συνέδριον (1888), εἰς τὴν 17ην τῶν Ἀποφάσεών του, θεωρεῖ τὴν συνεχῆ καὶ πληρεστέραν ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν ἐκτενῆ διαφώτισιν ὡς τὰ σπουδαιότερα μέσα πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας⁵¹. Ὑπὲρ τῆς πληρεστερας κατανοήσεως καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως στενωτέρων σχέσεων ἐκφράζεται τὸ Δ' ἐν Λάμπεθ Συνέδριον (1897) εἰς τὴν 36ην Ἀπόφασίν του⁵². Τὴν ἀμοιβαίαν ἐξυπρέτησιν εἰς ἅπαντας τοὺς τομεῖς τονίζει τὸ Ε' ἐν Λάμπεθ Συνέδριον (1908)⁵³. Τὴν ἀνάγκην τῆς ἀλληλογνωριμίας καὶ ἀλληλοκατανοήσεως, τῆς χρησιμοποίησεως κάθε εὐκαιρίας διὰ τὴν σύσφιγξιν τῶν φιλικῶν πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους σχέσεων καὶ τῆς γνωστοποιήσεως ὅλων τῶν γενομένων βημάτων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς μυστηριακῆς μετὰ τῶν Ὁρθόδοξων ἐπικοινωνίας πρὸς τὰς Ἀρχὰς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς Μητροπολίτας τῆς Ἀγγλικανικῆς Ὁμολογίας τονίζει τὸ ΣΤ' ἐν Λάμπεθ Συνέδριον τοῦ 1920⁵⁴.

Εἰς τὴν ἐπὶ Ἰωακείμ Γ' γενομένην Ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν Ἀδελφῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (1902-4), ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσσίας, εἰς τὴν Ἀπάντησίν της τοποθετεῖ ὀρθῶς τὰ πράγματα.

«Ἐξ ἡμῶν δὲ πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς δέον ἔνα ὑπάρχη ἀδελφικὴ προθυμία

49. Ἐγκύκλιος 1902-4, σ. 19.

50. ΚΔ 7(1920)44. 46. Καὶ ὁ Ἄλ. Λυκοῦργος, πιστεύει, ὡς ἐλέχθη προλαβόντως, «ὅτι διὰ φιλικῶν συζητήσεων θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔνωσις».

51. The Six Lambeth Conferences, p. 124.

52. The Six Lambeth Conferences, pp. 205-6.

53. Ibid., p. 423.

54. ΝΠ 3(1921)546. The Six Lambeth Conferences, Lambeth Conference 1920, p. 33,447.

εἰς ἀντίληψιν αὐτοῖς διὰ παροχής ἐπεξηγήσεων, ἢ προσήκουσα προσοχή πρὸς τοὺς καλλίστους πόθους αὐτῶν, ἢ δυνατὴ ἐπιείκεια πρὸς τὰς φυσικὰς ἄλλως ἔνεκα τοῦ μακροχρονίου χωρισμοῦ διαπορίας, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως ὅμως καὶ στερεὰ ὁμολογία τῆς ἀληθείας τῆς ἡμετέρας Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ μόνου φύλακος τῆς κληρονομίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς μόνης σωτηρίου κιβωτοῦ τῆς θείας χάριτος».

Τὰ αὐτὰ περίπου ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς τὴν Ἀπάντησιν τῆς Ἐκκλησίας Μαυροβουνίου. Καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἰς τὴν Ἀνταπάντησίν του ἐκφράζεται ὑπὲρ τῆς ἐπιδείξεως πλείονος σπουδῆς, συμπαθείας καὶ διαθέσεων ἀμοιβαιότητος πρὸς τοὺς Ἀγγλικανούς⁵⁵.

Ἐν τέλει τῶν ἐργασιῶν τῆς Μικτῆς Δογματικῆς Ἐπιτροπῆς (1931) ὁ πρόεδρος τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας Μητροπολίτης Θυατείρων Γερμανὸς ἔκαμε μίαν παρέμβασιν, ἣ ὅποια ἦτο ἀπάτοκος τῆς πολυετοῦς προσωπικῆς πείρας.

«Νομίζω ὅτι εἶναι προσφορώτερον νὰ προχωρήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα, παρὰ νὰ ὀδεύσωμεν πρὸς τὰ πρόσω μετὰ βίας, μετὸν κίνδυνον τῆς καταστροφῆς τοῦ ἔργου, πρὸς τὸ ὅποιον αἱ προσπάθειαι ἡμῶν κατατείνουσι»⁵⁶.

Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον, εἰς τὸ ὅποιον ἐξητάσθησαν ἀπὸ ἐκκλησιολογικῆς πλευρᾶς αἱ ἐκατέρωθεν σχέσεις, εἶναι δυνατὸν νὰ περιληφθῇ καὶ μία σημείωσις, ἣ ὅποια σχετίζεται ἓν τινι μέτρῳ πρὸς τὰ προεκτεθέντα.

Εἰς τὰ Συνέδρια τοῦ Λάμπεθ, ἰδίᾳ τὸ ΣΤ' τοῦ 1920 πρῶτον μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον, καθίσταται σαφὴς ἡ σημασία τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχέσεων καὶ ὁ ρόλος αὐτῶν διὰ τὴν σύσφιγξιν καὶ τῶν ἀδελφικῶν τοιούτων μεταξὺ τῶν ἀντιστοιχῶν λαῶν. Εἰς δὲ τὰ δύο μεταπολεμικὰ (ἀπὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου), τὸ Η', 1948, καὶ τὸ Θ', 1958, ὁ παράγων οὗτος τονίζεται δεόντως, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν κατανόησιν τῶν λαῶν καὶ τῶν δύο κόσμων⁵⁷.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπαφῶν ἐθίγησαν καὶ σημειᾶ τινα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Διοργανώσεως.

Οἱ Ἀγγλικανοὶ Κληρικοί, εἰς τὴν Δήλωσιν Πίστεώς των πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην (1922), ὁμιλοῦν περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου ἐκάστης Τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ κοινοῦ δεκτῆς ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν.

3. «Ἀποδεχόμεθα ὅτι πᾶσα μερικὴ Ἐκκλησία τυγχάνει κατὰ δίκαιον λόγον αὐτοκέφαλος καὶ αὐτοδιοικητος ἐν πᾶσι τοῖς μὴ θίγουσι τὴν οὐσίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς πράξεως τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας»⁵⁸.

55. Ἐγκύκλιος 1902-4, σ. 30-1, 69, 77-8.

56. Lambeth Occasional Reports, p.83.

57. ΝΠ 3 (1921) 543-8. Θυατείρων Γερμανοῦ, "Ἐνθ' ἄν., σ. 361-6. Φιλαδελφείας Ἰακώβου, "Ἐνθ' ἄν., σ. 437, 439-442. The Six Lambeth Conferences, Lambeth Conference 1920, pp.145-8. The Lambeth Conference 1948, I,43. II,68-70. The Lambeth Conference 1958, 1,39. 2,48-50.

58. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ἐνθ' ἄν., σ. 56.

Ἡ ἀρχιερωσύνη, κατὰ τοὺς Ὀρθοδόξους, ἀποτελεῖ στοιχεῖον ἀναφαίρετον τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι μία τάξις ἀναγκαία διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διότι διὰ τῶν Ἐπισκόπων καθιερῶνται ἢ Ἐκκλησία, τελοῦνται τὰ Μυστήρια καὶ καθίσταται ὁ λοιπὸς κλήρος. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα ἀκριβῶς τοῦτο ἔγραφεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Διονύσιος Δ' εἰς τὸ Συνοδικὸν Τόμον τοῦ 1672⁵⁹, καθὼς καὶ οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰς πρὸς τοὺς Ἀνωμότους Ἀπαντήσεις αὐτῶν⁶⁰.

Τὸ ἀνώτατον σῶμα, ὅπερ ἐκφράζει τὴν γνώμην τῆς Ἐκκλησίας εἰς ζητήματα πίστεως, θεωρεῖται παρ' ἀμφοτέραις ταῖς Ἐκκλησίαις τὸ σῶμα τῶν Ἐπισκόπων, μὴ ἀποκλειομένης καὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ λοιποῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ὑπὸ τὴν μορφήν συνεργασίας παρὰ τοῖς Ἀγγλικανοῖς καὶ ἐκφράσεως γνώμης παρὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις. Τὸ τοιοῦτον ἐθίγη κατὰ τὰς ἐν Λάμπεθ συνομιλίας τοῦ 1930.

«4) Οἱ Ἀγγλικανοὶ Ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν, ὅτι ἐν ζητήμασι πίστεως ἡ αὐθεντικὴ ἀπόφανσις ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ὁμολογίᾳ θὰ ἐδίδοτο ὑπὸ τοῦ ὅλου σώματος τῶν Ἐπισκόπων, μὴ ἀποκλειομένης τῆς συνεργασίας τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς συζητήσεις.

5) Ἡ Ὀρθόδοξος Ἀποστολὴ ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ ὀριστικὴ ἀπόφανσις περὶ δογματικῶν ζητημάτων ἐν τῇ Ὀρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ ἀνήκει εἰς τὸ ὅλον σῶμα τῶν Ἐπισκόπων ἐν Συνόδῳ, μὴ ἀποκλειομένης τῆς ἐκφράσεως γνώμης ὑπὸ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν».

Ἐπίσης, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αὐτῆς διασκέψεως, ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἐκδικάσεως τῶν πνευματικῶν ὑποθέσεων καὶ τῆς θέσεως τῶν Ἐπισκόπων ἐν τοῖς πνευματικοῖς δικαστηρίοις.

«6) Οἱ Ἀγγλικανοὶ Ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν, ὅτι ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ὁμολογίᾳ ὁ Ἐπίσκοπος κέκτηται δικαιοδοσίαν ἐν ζητήμασι πίστεως καὶ πειθαρχίας διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ δικαστηρίου πρωτοδίκως καὶ ὅτι προβλέπεται ἔκκλησις εἰς τὸ ἐπαρχιακὸν δικαστήριον ἢ εἰς ἀνάλογον σῶμα.

7) Ἡ Ὀρθόδοξος Ἀποστολὴ ἐδήλωσεν, ὅτι ἐν τῇ Ὀρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ πνευματικαὶ ὑποθέσεις δικάζονται ἐν πνευματικοῖς δικαστηρίοις καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασις προκειμένου περὶ ἐπισκόπου, ἀνήκει εἰς δικαστήριον ἐξ ἐπισκόπων, προκειμένου δὲ περὶ ἄλλων κληρικῶν, εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ἐνεργοῦντα διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ δικαστηρίου»⁶¹.

Καὶ κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον ἀποψιν ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖται ὄχι μόνον ἀπὸ

59. Ἰ. Ν. Καμίρη, Ἐνθ' ἄν., II, 691-2.

60. Αὐτ., σ. 804-5.

61. Ἀ. Ροσμαρῆ, Ἐνθ' ἄν., σ. 194, Ο 5 (1930) 354-5.

τὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ τὸν λαόν. Μὲ τὸ θέμα τῶν Λαϊκῶν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἠσχολήθη ὁ καθηγητὴς Παρίσκη εἰς τὸ θεολογικὸν συνέδριον τῆς Μόσχας (1956). Δυστυχῶς εἰς τὰ εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν εὐρισκόμενα Πρακτικὰ τοῦ συνεδρίου τούτου δὲν ἐμφανίζεται ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη. Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν θὰ ἐγένετο καὶ συζήτησις ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, καθόσον ἄπασαι αἱ συζητήσεις τῆς ἡμέρας ἐκείνης περιστράφησαν περὶ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξαν ὁ αὐτὸς καθηγητὴς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ Λονδίνου⁶².

(Συνεχίζεται)

---

62. H.M. Waddams, ed., *Cp. cit.*, pp. XVII, 68-72. W.S. Schneirla, *Op. cit.*, p. 14. L.N. Pariskij, *Die Rolle der Laien im Leben der Russischen Orthodoxen Kirche, Kirche in der Zeit, Jahrgang 1957, I, pp. 12-5.*